

**INSON VA JAMIYAT MUNOSABATLARINING FALSAFIY TALQINI
ФИЛОСОФСКОЕ ТОЛКОВАНИЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ
ЧЕЛОВЕКА И ОБЩЕСТВА****PHILOSOPHICAL INTERPRETATION OF HUMAN AND SOCIETY RELATIONS**

Egamberdiyev Donyorbek Saidxonovich¹, Axmadullayeva Oyshaxon Turdali qizi²

¹Andijon Davlat Pedagogika Instituti MG'MAXT kafedrası o'qituvchisi v.b dotsent

²Andijon Davlat Pedagogika Instituti Maktabgacha va maxsus pedagogika fakulteti

Oligofrenopedagogika yo'nalishi talabasi +998 941450407

Oyshaxonaxmadullayeva0407@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20292245>

Annotatsiya: Mazkur maqolada inson va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning falsafiy mazmuni, ularning o'zaro ta'siri hamda jamiyat taraqqiyotidagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, shaxsning ijtimoiylashuvi, ma'naviy qadriyatlar va zamonaviy jamiyatdagi inson omilining ahamiyati falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: inson, jamiyat, falsafa, shaxs, ijtimoiylashuv, ma'naviyat, qadriyat, taraqqiyot, ijtimoiy munosabat, madaniyat

Abstract: This article examines the philosophical interpretation of the relationship between human and society, their mutual influence, and their role in social development. It also analyzes the socialization of the individual, spiritual values, and the importance of the human factor in modern society from a philosophical perspective.

Keywords: human, society, philosophy, personality, socialization, spirituality, values, development, social relations, culture

Аннотация: В данной статье рассматривается философское содержание взаимоотношений человека и общества, их взаимное влияние и роль в развитии общества. Также анализируются процессы социализации личности, духовные ценности и значение человеческого фактора в современном обществе с философской точки зрения.

Ключевые слова: человек, общество, философия, личность, социализация, духовность, ценности, развитие, общественные отношения, культура

KIRISH

Inson va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar falsafa fanining eng muhim va dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Chunki inson jamiyatdan tashqarida yashay olmaydi, jamiyat esa inson faoliyati va uning ijtimoiy munosabatlari asosida shakllanadi. Har bir davrda insonning jamiyatdagi o'rni, huquq va erkinliklari, ma'naviy qadriyatlari hamda ijtimoiy mas'uliyati turlicha talqin etilgan. Shu sababli inson va jamiyat munosabatlarini falsafiy jihatdan o'rganish bugungi globallashuv va axborotlashuv davrida alohida ahamiyat kasb etadi. Falsafiy qarashlarda inson nafaqat biologik mavjudot, balki ongli, ma'naviy va ijtimoiy mavjudot sifatida talqin qilinadi. Jamiyat esa kishilarning tarixiy shakllangan hamkorligi, o'zaro munosabatlari va faoliyatlari tizimidir. Inson va jamiyat bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, ular o'rtasidagi munosabatlar taraqqiyotning asosiy omillaridan biri sanaladi. Shaxsning shakllanishi, uning dunyoqarashi, axloqiy fazilatlar va ma'naviy kamoloti jamiyat ta'sirida rivojlanadi. Sharq va G'arb mutafakkirlari inson va jamiyat munosabatlariga turlicha yondashganlar. Xususan, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy kabi Sharq mutafakkirlari komil inson g'oyasini ilgari surgan bo'lsalar, G'arb falsafasida inson erkinligi, huquqlari va individualizm masalalari keng tadqiq etilgan. Zamonaviy

falsafada esa inson manfaatlari, ijtimoiy adolat, fuqarolik jamiyati hamda ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish masalalariga katta e'tibor qaratilmoqda. Bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti inson omili bilan chambarchas bog'liqdir. Ilm-fan, texnika va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi inson hayot tarziga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Bu esa inson va jamiyat munosabatlarini yangi falsafiy yondashuvlar asosida tahlil qilish zaruratini yuzaga keltiradi. Mazkur mavzuni o'rganish orqali insonning jamiyatdagi o'rni, uning ma'naviy va ijtimoiy mas'uliyati hamda barkamol avlodni tarbiyalashdagi ahamiyati yoritiladi.

Inson va jamiyat munosabatlari falsafa tarixida doimo muhim o'rin egallab kelgan. Chunki inson o'z mohiyatiga ko'ra ijtimoiy mavjudot bo'lib, u jamiyatdan tashqarida yashay olmaydi. Jamiyat esa insonlarning o'zaro munosabatlari, hamkorligi va faoliyati natijasida shakllanadigan murakkab ijtimoiy tizimdir.[1. 41-b].Falsafada inson va jamiyat bir-biri bilan uzviy bog'liq tushunchalar sifatida talqin qilinadi. Inson jamiyatni yaratadi va rivojlantiradi, jamiyat esa insonning shakllanishi hamda kamol topishi uchun zarur muhitni yaratadi.

Qadimgi Sharq va G'arb mutafakkirlari ham inson va jamiyat munosabatlariga katta e'tibor qaratganlar. Xususan, Abu Nasr Forobiy insonni jamiyatda yashovchi va faqat jamoa orqali kamol topuvchi mavjudot sifatida talqin etgan. Uning fikricha, “fozil jamiyat” insonning ma'naviy va axloqiy barkamolligini ta'minlovchi muhim omildir. Abu Ali ibn Sino esa insonning aqliy va ma'naviy rivojlanishini jamiyat bilan bog'liq holda izohlagan. G'arb falsafasida esa Aristotel insonni “ijtimoiy mavjudot” deb atab, jamiyatdan tashqarida yashaydigan odamni mukammal bo'lmagan mavjudot sifatida baholagan. Jamiyat taraqqiyoti davomida inson va jamiyat munosabatlari turli bosqichlarda namoyon bo'lgan. Dastlabki jamoa tuzumida inson manfaatlari jamoa manfaatlari bilan uyg'unlashgan bo'lsa, keyinchalik davlat va huquqiy munosabatlarning rivojlanishi natijasida shaxs erkinligi masalasi muhim ahamiyat kasb eta boshladi. Ayniqsa, Uyg'onish davri va ma'rifatparvarlik falsafasida insonning erkinligi, huquqlari va qadri alohida e'tirof etildi. Zamonaviy demokratik jamiyatlarda esa inson manfaatlari va huquqlarini himoya qilish asosiy tamoyillardan biri hisoblanadi.

Shaxsning shakllanishi va rivojlanishida jamiyat muhim o'rin tutadi. Inson tug'ilganidan boshlab ijtimoiy muhit ta'sirida tarbiyalanadi va ma'lum ijtimoiy qadriyatlarni o'zlashtiradi. Oila, ta'lim muassasalari, mahalla va ommaviy axborot vositalari insonning dunyoqarashi hamda ma'naviy qiyofasini shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Shu sababli jamiyatning ma'naviy muhiti inson kamoloti uchun muhim omil hisoblanadi.[2. 11-b].Falsafada ijtimoiylashuv jarayoni insonning jamiyat hayotiga moslashuvi va undagi qadriyatlarni o'zlashtirishi sifatida talqin qilinadi. Shaxs jamiyatdagi axloqiy me'yorlar, an'analar va madaniy qadriyatlarni egallash orqali ijtimoiy faol mavjudotga aylanadi. Agar jamiyatda sog'lom ma'naviy muhit mavjud bo'lsa, inson ham ma'naviy barkamol bo'lib voyaga yetadi. Aksincha, ma'naviy inqiroz hukm surgan jamiyatda shaxs tarbiyasida turli salbiy holatlar yuzaga keladi. Bugungi kunda yosh avlodni barkamol inson qilib tarbiyalash davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki yoshlar jamiyatning kelajagini belgilovchi asosiy kuchdir. Ularning bilimli, ma'naviy yetuk va vatanparvar bo'lib voyaga yetishi jamiyat taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ta'lim va tarbiya tizimini rivojlantirish, yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish hamda milliy qadriyatlarni asrash dolzarb vazifa hisoblanadi. Falsafada inson erkinligi muhim tushunchalardan biri hisoblanadi. Erkinlik insonning o'z xohish-irodasi asosida faoliyat yuritishi va qaror qabul qilish imkoniyatidir. Biroq inson erkinligi jamiyat manfaatlari bilan uyg'un holda namoyon bo'lishi kerak. Chunki cheksiz erkinlik ijtimoiy tartibsizlik va nizolarga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois har bir inson o'z erkinligi bilan bir qatorda ijtimoiy mas'uliyatni ham his qilishi zarur.[3. 53-b]. Ijtimoiy mas'uliyat

insonning jamiyat oldidagi burch va vazifalarini anglashini bildiradi. Jamiyat taraqqiyoti har bir fuqaroning ongli faoliyati va mas’uliyatiga bog’liqdir. Qonunlarga rioya qilish, jamiyat manfaatlarini hurmat qilish, ma’naviy qadriyatlarga sodiq qolish insonning ijtimoiy mas’uliyatini namoyon etadi. Ayniqsa, demokratik jamiyatda fuqarolarning siyosiy va huquqiy madaniyati muhim ahamiyatga ega.

Globalashuv sharoitida inson erkinligi va mas’uliyati yanada dolzarb masalaga aylanmoqda. Internet va axborot texnologiyalarining rivojlanishi insonlarga keng imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, turli ma’naviy tahdidlar, axborot xurujlari va madaniy qarama-qarshiliklarni ham yuzaga keltirmoqda. Bunday sharoitda yoshlarning mustaqil fikrlashi, axborotni tahlil qila olishi va milliy qadriyatlarga sodiq qolishi muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi davrda inson omili jamiyat taraqqiyotining asosiy mezonlaridan biri sifatida qaralmoqda. Ilm-fan, texnika va innovatsion texnologiyalarning rivojlanishi inson intellektual salohiyatiga bo’lgan ehtiyojni oshirmoqda. Zamonaviy iqtisodiyot va ijtimoiy taraqqiyot bilimli, tashabbuskor hamda kreativ fikrlovchi insonlarni talab etadi. Shu sababli inson kapitalini rivojlantirish bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.[4. 62-b]. Ma’naviy qadriyatlar ham jamiyat taraqqiyotida muhim o’rin egallaydi. Insonning axloqiy yetukligi, vatanparvarligi va insonparvarlik fazilatlarini jamiyat barqarorligini mustahkamlaydi. Ayniqsa, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg’unlashtirish orqali sog’lom fuqarolik jamiyatini shakllantirish mumkin. Shuningdek, zamonaviy jamiyatda ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy muammolarni hal etishda ham inson omili muhim ahamiyatga ega. Atrof-muhitni asrash, tinchlik va barqarorlikni ta’minlash, kambag’allikni kamaytirish kabi masalalar insonlarning ongli faoliyati va hamkorligini talab qiladi. Shu bois inson va jamiyat munosabatlarini uyg’un rivojlantirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. [5. 22-b]. Shu sababli davlat va jamiyat boshqaruvida inson omiliga ustuvor ahamiyat berilmoqda. Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt rivojlanayotgan hozirgi davrda insonning ma’naviy qiyofasi, tafakkuri va axloqiy mas’uliyatini rivojlantirish yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Texnologik taraqqiyot inson manfaatlariga xizmat qilishi, uning huquq va erkinliklarini ta’minlashi zarur. Aks holda texnologiyalar jamiyatda turli ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shunday ekan, inson va jamiyat munosabatlarini uyg’un rivojlantirish, ma’naviy barkamol avlodni tarbiyalash hamda demokratik qadriyatlarni mustahkamlash jamiyat taraqqiyotining asosiy shartlaridan biri bo’lib qoladi. Inson manfaatlarini ustuvor bo’lgan jamiyatgina barqaror rivojlanish va yuksak taraqqiyotga erisha oladi.[6. 48-b].

NATIJA VA TAHLIL

Inson va jamiyat munosabatlarini falsafiy jihatdan tahlil qilish natijasida ularning bir-biri bilan uzviy bog’liq ekanligi namoyon bo’ladi. Inson jamiyatning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo’lsa, jamiyat esa insonning shakllanishi, rivojlanishi va o’z imkoniyatlarini namoyon etishi uchun muhim ijtimoiy muhit vazifasini bajaradi. Shaxsning bilim darajasi, dunyoqarashi, ma’naviyati va axloqiy qadriyatlari jamiyat ta’sirida rivojlanadi. Shu bilan birga, jamiyat taraqqiyoti ham insonlarning faoliyati, tafakkuri va ijtimoiy munosabatlariga bog’liqdir. Tahlillar shuni ko’rsatadiki, inson va jamiyat o’rtasidagi munosabatlar tarixiy taraqqiyot davomida turli shakllarda namoyon bo’lgan. Qadimgi davrlarda jamoaviylik va umumiy manfaatlar ustuvor bo’lgan bo’lsa, keyingi davrlarda shaxs erkinligi, inson huquqlari va individual qadriyatlar muhim ahamiyat kasb eta boshladi. Ayniqsa, demokratik jamiyat sharoitida insonning erkin fikrlashi, tashabbuskorligi va ijtimoiy faolligi taraqqiyotning asosiy omillaridan biri sifatida qaralmoqda.

Falsafiy qarashlarga ko’ra, insonning jamiyatdagi o’rni uning ma’naviy kamoloti bilan ham belgilanadi. Ma’naviy yetuk inson jamiyat taraqqiyotiga ijobiy ta’sir ko’rsatadi, ijtimoiy barqarorlik

va hamjihatlikni mustahkamlaydi. Aksincha, ma'naviy inqiroz va axloqiy qadriyatlarning susayishi jamiyat rivojiga salbiy ta'sir etadi. Shu sababli ta'lim-tarbiya, ma'naviyat va madaniyat masalalari inson va jamiyat munosabatlarida muhim o'rin egallaydi. Zamonaviy globallashuv jarayonlari ham inson va jamiyat munosabatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi insonlarning dunyoqarashi, turmush tarzi va ijtimoiy aloqalarini o'zgartirmoqda. Bu holat bir tomondan ilm-fan va taraqqiyot uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda, ikkinchi tomondan esa ma'naviy tahdidlar, madaniy qarama-qarshiliklar va ijtimoiy muammolarni yuzaga keltirmoqda. Shuning uchun zamonaviy jamiyatda inson manfaatlarini himoya qilish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni asrash muhim vazifa hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, inson va jamiyat munosabatlari falsafaning eng muhim va murakkab masalalaridan biri hisoblanadi. Inson jamiyatning ajralmas qismi bo'lib, uning shakllanishi, dunyoqarashi va ma'naviy kamoloti bevosita jamiyat ta'sirida rivojlanadi. Shu bilan birga, jamiyat taraqqiyoti ham insonlarning bilim darajasi, ijtimoiy faolligi va ma'naviy qadriyatlariga bog'liqdir. Demak, inson va jamiyat bir-birini to'ldiruvchi hamda o'zaro ta'sir qiluvchi yagona tizim sifatida namoyon bo'ladi. Falsafiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, jamiyatning barqaror rivojlanishi inson omiliga bo'lgan e'tibor bilan chambarchas bog'liqdir. Inson huquqlarini himoya qilish, erkin fikrlashni qo'llab-quvvatlash, ma'naviy va axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, globallashuv va axborot texnologiyalari rivojlanayotgan hozirgi davrda insonning ma'naviy kamoloti, ijtimoiy mas'uliyati va madaniy saviyasini yuksaltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, inson va jamiyat o'rtasidagi uyg'unlik ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi, taraqqiyot va farovonlikka xizmat qiladi. Barkamol insonni tarbiyalash, yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni asrab-avaylash har qanday jamiyatning ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qoladi. Shu sababli inson va jamiyat munosabatlarini chuqur o'rganish hamda uni falsafiy jihatdan tahlil qilish bugungi kunda dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

References:

1. Abu Ali ibn Sino. Donishnoma. – Toshkent: Fan, 1982.
2. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2017.
3. Aristotel. Siyosat. – Toshkent: O'zbekiston, 2010.
4. Falsafa: oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: O'zbekiston faylasoflari milliy jamiyati nashriyoti, 2019.
5. Falsafa asoslari. – Toshkent: Sharq, 2015.
6. Ijtimoiy falsafa. – Toshkent: Universitet, 2020.